

BEVEZETŐ

Az 1989-es rendszerváltozást követő év őszen a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán előbb a Magyar Nyelv- és Irodalom Tanszéken, majd a Magyar Nyelv- és Kultúra Tanszéken megkezdődött és kibontakozott a néprajzos szakemberek képzése. Az oktatás 2002-től már az önállósult Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéken folytatódott. Kiemeljük, hogy az országban egyedül itt ismerkedhetnek meg a fiatalok a falun élő közösségek teljes, szellemi, tárgyi és társadalmi kultúrájával rendszeres egyetemi előadások keretében.

Az 1990-es években előbb a nagy tapasztalattal rendelkező szakemberek, egyetemi tanárok (pl. Balogh Balázs, Benda Gyula, Benedek Dezső, Egyed Ákos, Hofer Tamás, Imreh István, Kiss András, Kocsis Gyula, Kotics József, Kósa László, Kunt Ernő, Nagy Olga, Mohay Tamás, Paládi-Kovács Attila, Sárkány Mihály, Szabó László, Szilágyi Miklós, Vargyas Gábor) tartottak társadalomnéprajzi és történeti antropológiai előadásokat elsősorban érdeklődő diákjainknak és az intézet tanárainak.

Már 1991-től alapkutatást kezdeményeztünk erdélyi és magyarországi kollégák bevonásával, a korábban megközelíthetetlen, az egyházi és a világi hatalom által elzárt moldvai csángó magyar falvakban, ahol elsősorban a nyelvhasználat, azonosságtudat, vallásosság és egyházi élet, népszokások, valamint a mindennapi élet kérdéseivel foglalkoztunk.

Utána kérdőívek segítségével megvizsgáltuk a Bákótól délre fekvő Csík nevű falu családszerkezetét, az ott élő familiák tagjainak, nemzedékeinek iskolázottságát, társadalmi és lokális mobilitását, foglalkozását, identitását és nyelvhasználatát, valamint az elszármazottak munka- és lakóhelyét, párválasztási stratégiáit. Alapkutatásainkat az 1990 tavaszán Kolozsvárt alakult Kriza János Néprajzi Társaság adminisztrálta, ahol csakhamar jelentős csángó archívumot, fotótárat, bibliográfiai adatbázist, számtalan konferenciát szerveztünk, eredményeinket pedig magyar, román és angol nyelvű kötetekben jelentettük meg. A moldvai katolikus közösségek tárgyi kultúrájának vizsgálatából született meg a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum, mely alapításától kezdve (2003) intézményes keretet és hátteret nyújt a néprajz szakos egyetemisták terepkutatásainak, a moldvai csángó tárgyi műveltség megismerésének.

A moldvai csángó magyar falvakban szervezett kutatásaink tapasztalataival felvértezve készítettük elő az erdélyi magyar szóránközségek vizsgálatát. Az 1999-től kezdeményezett alapkutatás során elsősorban az erdélyi szóránközségekben zajló demográfiai és etnokulturális folyamatok néprajzi vizsgálatára, elemzésére törekedtünk. A kisebb csoportok által végzett felméréseknek az volt az alapvető célja, hogy feltárjuk és értelmezzük, hogy a 19–20. század idején milyen alapvető etnikai, társadalmi és kulturális változások történtek az abszolút kisebbségben élő magyar családok, közösségek életében. Másodsorban pedig arra kerestük a választ, hogy a legfontosabb gazda-

sági, társadalmi és politikai változások hogyan befolyásolták az ott élő magyarság belső és külső kapcsolatrendszerét, hétköznapi életstratégiáit.

Dél-Erdélyben alapkutatást végeztünk Lozsádon, Lőrincrévén, Oltszakadátan, Halmágyon, Kóboron, Datkon, Nagymohán, Homoróddarócon, Héjjasfalván és Marosbogatán. Észak-Erdélyben felkerestük Vajolát, Zselyket, Tacsot, Cegótelkét, Vicét, Mezőség nyugati részén pedig Bálványosváralját, Ördöngösfüzezt, Kérót, Kidét, Alsó- és Felsőtőköt, Esztényt, Visát, Palatkát, Pusztakamarást, Vajdakamarást, Kolozst és Ajtonyt. Kalotaszeg peremén felmérést végeztünk Körösfőn, Magyarvalkón, Kispetriben, Sztánán és Zsobokon. Ugyanakkor megvizsgáltunk pár Székelyföld és Erdély peremén fekvő települést is: pl. Homoróddarócot, Magyarót, Pávát és Zabolát. A két utóbbi orbaisszéki faluban 1995-től egészen napjainkig tovább folytatjuk alapkutatásainkat, melyekben a kolozsvári egyetemistákkal együtt budapesti, bukaresti, debreceni, miskolci, pécsi és szegedi hallgatók vettek részt. A Páván és Zabolán végzett terepmunkánkból számos konferenciát, kiállítást és tanulmánykötetet jelentettünk meg.

A felsorolt falvakban az egyházi és a világi anyakönyvek adatainak összesítésével elsősorban a települések etno-demográfiai szerkezetének időbeli változását, alapvető folyamatait és okait elemeztük. Minden helységben nem nominatív módszerek segítségével összegyűjtöttük a településben fellelhető egyházi és tanácsi anyakönyvek (keresztezési, házassági és elhalálozási) adatait. Pár faluban még a helyi állami és egyházi levéltárban találtuk meg a kutatásainkhoz szükséges anyakönyveket. Az így megalkotott adatbázis segítségével végül is egy-egy falu természetes demográfiai folyamatait adatlottuk, ugyanakkor felvázoltuk az illető helységben élők, családok lokális, felekezeti és etnikai mobilitását is. A kötetben közölt adatok bősége vagy hiánya azt is tükrözi, hol állt rendelkezésünkre gazdagabb helyi levéltári forrásanyag, a lelkészek és a megyebírók mennyire segítettek gyűjtőmunkánkat. Megtörtént, hogy az egyik Hunyad megyei pap naponta feltette diákjainkat a Kolozsvár felé induló vonatra.

A meglátogatott helységeinkben személyesen felkerestünk szinte minden magyar vagy magyar-román famíliát, s ott helyben kitöltöttünk egy 18 kérdést tartalmazó családlapot, majd az adatok összesítésével a famíliák, falvak nemzedéki, társadalmi, felekezeti és etnikai szerkezetének jelenlegi állapotát, valamint változását dokumentáltuk.

Elemzéseinket nagy mértékben segítette az a tény, hogy Varga E. Árpád már korábban összesítette a régióban, 1850–1992 között végzett hivatalos népszámlálások adatait, majd rendre megjelent kötetekben szakszerűen bemutatta egy-egy település etnikai és felekezeti szerkezetének változását.

Terepmunkánk során a meglátogatott falvakban privát fényképek segítségével interjúkat készítettünk, segítségükkel pedig azt dokumentáltuk, hogy a szórányszegélyben, etnikai és nyelvi szempontból szigetszerű településekben élő erdélyi magyarság hogyan élte meg a 20. század jelentősebb történelmi, politikai, társadalmi és gazdasági eseményeit.

A terepen és a levéltárakban végzett kutatómunkánk eredményeit elsősorban különböző konferenciák, kiállítások keretében mutattuk be, de számos szakdolgozat és pár doktori disszertáció is készült e közös és egyéni vizsgálat eredményeként.

A kötetben összegyűjtött írások árnyaltan azt is tükrözik, hogy időben miként alakult a kutatás célja, tematikája, módszertana, s azzal párhuzamosan a kolozsvári néprajzi tanszéken folyó társadalomnéprajzi oktatás arculata és jellege is. Az elmúlt évtizedek során együtt tanultunk, kutattunk diákjainkkal, akiktől sok-sok ötletet, építő kritikát, egyszerű kérdéseket, újabb és újabb szakirodalmat kaptunk.

Köszönöm egykori diákjaimnak és kollégáimnak a kalákában, önzetlenül és kitarással végzett közös munkát. Külön köszönöm Jakab Albert Zsoltnak, Ilyés Sándornak, Szabó Árpád Töhötömnek, hogy a szétszórta megjelent írásaimból sok-sok türelemmel kötetet szerkesztettek.

